

ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการจดทะเบียนเป็นคู่ชีวิต ของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ (Civil Partnership)¹

ณัชชา ศรีจำปา²

จากการศึกษาปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการเป็นคู่ชีวิตของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ซึ่งปัจจุบันตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทยว่าด้วยการสมรส ยังมิได้ให้สิทธิในการทำการสมรสระหว่างบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศที่เท่าเทียมกับการสมรสระหว่างชายและหญิงโดยกำเนิด จึงสมควรที่กฎหมายควรจะมีการให้โอกาสแก่บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในการสร้างครอบครัว หากพวกเขามีความประสงค์ที่จะใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน และมีความต้องการที่จะจดทะเบียนกันอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งควรจะแก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยการสมรสเพื่อให้ความเสมอภาคแก่คู่ชีวิตเทียบเท่ากับคู่สมรส ทั้งนี้ผู้ศึกษาเห็นถึงสภาพปัญหาที่เกิดจากการความไม่เท่าเทียมในการใช้ชีวิตคู่ร่วมกันระหว่างชายและหญิงตามเพศกำเนิดและบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศอันเป็นปัญหาที่ยังไม่ได้รับการแก้ไข ซึ่งเกี่ยวข้องกับสิทธิหลายประการที่ยังไม่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายที่เหมือนกับคู่สมรส โดยสามารถสรุปประเด็นปัญหาเกี่ยวกับการเป็นคู่ชีวิตของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ได้ 5 ประการ ดังนี้

1. ปัญหาของสถานภาพทางกฎหมายในการอยู่ร่วมกันของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ

การที่บุคคลใดเกิดมามีเพศกำเนิดอย่างหนึ่งอย่างใดไม่ว่าจะเป็นเพศชายหรือเพศหญิง แต่ว่าพฤติกรรมที่แต่ละบุคคลแสดงออกมาอาจจะไม่ตรงกับเพศกำเนิดนั้นย่อมเกิดขึ้นได้ โดยอาจจะเกิดจากองค์ประกอบหลายประการที่ทำให้แสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ออกมาไม่ตรงกับเพศกำเนิดของตัวเอง เช่น การเลี้ยงดูของบุคคลในครอบครัว ซึ่งอาจจะเป็นพ่อแม่ หรือญาติพี่น้อง ผลกระทบจากสิ่งแวดล้อมของสังคมภายนอก หรืออาจจะมีความชื่นชอบส่วนบุคคลในรสนิยมทางเพศ ทำให้บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศได้แสดงตัวตนและความมีอัตลักษณ์ทางเพศแตกต่างไปจากที่สังคมกำหนด ทำให้เห็นว่าบุคคลทุกคนไม่ว่าจะเป็นเพศใดก็ตามสามารถที่จะดำรงอยู่ของความมีตัวตนไม่ว่าจะเป็นเรื่องรสนิยมทางเพศของแต่ละบุคคล หรือมีความพึงพอใจทางเพศและลักษณะของการแสดงออกทางเพศในรูปแบบต่าง ๆ ที่ไม่ควรต้องถูกจำกัดตามบรรทัดฐานและกฎเกณฑ์ของสังคมเสมอไป เป็นไปตามหลักการพื้นฐานเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนโดยเชื่อว่า

¹ บทความนี้เรียบเรียงจากการศึกษาอิสระ เรื่อง ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการจดทะเบียนเป็นคู่ชีวิตของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ (Civil Partnership) โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษา คือ รองศาสตราจารย์พิมพ์ใจ รื่นเรือง และคณะกรรมการสอบ คือ รองศาสตราจารย์จุฑามาศ นิสารัตน์ และรองศาสตราจารย์ ดร.ณฐ สันตาสว่าง

² นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรนิเทศศาสตรมหาบัณฑิต (ส่วนกลาง) คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

มนุษย์ทุกคนเกิดมามีสิทธิอย่างเท่าเทียมกัน การปฏิบัติต่อบุคคลทุกคนอย่างเสมอภาคจึงก่อให้เกิดความเป็นธรรมขึ้น อันจะทำให้ทุกคนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข และหลักความเท่าเทียมกันระหว่างเพศซึ่งบทบัญญัติในปณฺญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนที่บัญญัติให้สิทธิในการสมรสและการก่อตั้งครอบครัวแก่ “ชายและหญิง” นั้น เป็นการกล่าวไว้โดยรวมอย่างกว้างว่า “บรรดาชายและหญิง...” มีสิทธิที่จะทำการสมรส แต่ไม่ได้ให้ความหมายว่าชายต้องสมรสกับหญิง เท่านั้น ดังนั้น ในบรรดามนุษย์ทั้งหลายหรือบุคคลทุกคน ย่อมมีสิทธิที่จะสมรสและอยู่กันเป็นครอบครัวตามความต้องการของแต่ละบุคคลไม่ว่าบุคคลนั้น จะมีสเนียมทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศ ในรูปแบบใด ๆ ก็ตาม ซึ่งถือเป็นหลักการสำคัญ ในการคุ้มครองมนุษย์ทุกคนอย่างเสมอภาค และไม่มีการเลือกปฏิบัติไม่ว่าบุคคลจะมีความแตกต่างกันในด้านใด ๆ ก็ตาม ปัจจุบันในต่างประเทศได้มีกฎหมายว่าด้วยการสมรสของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศเพื่อรองรับสิทธิของกลุ่มบุคคลดังกล่าวในหลายประเทศ อาทิ ประเทศฝรั่งเศส ประเทศอังกฤษ และประเทศเยอรมัน เป็นต้น ซึ่งกฎหมายว่าด้วยการสมรสของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในต่างประเทศดังกล่าวได้รับรองถึงสถานภาพการสมรสของบุคคลที่มีเพศเดียวกันหรือบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศบ้างแล้ว ซึ่งประเทศดังกล่าวได้มีกฎหมายเฉพาะขึ้นมากฉบับเพื่อรับรองสถานภาพการสมรสของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศแยกต่างหากจากกฎหมายว่าด้วยการสมรสของเพศชายและหญิง

ในลักษณะทั่วไป สำหรับประเทศไทย พบว่าบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ มีอยู่เป็นจำนวนมาก แม้ว่าบุคคลดังกล่าวจะได้มีการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องให้ได้มาซึ่งสิทธิในการทำการสมรสอย่างถูกต้องตามกฎหมายก็ตาม แต่การสมรสของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศก็ยังไม่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายในการที่จะใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันเพื่อก่อตั้งครอบครัว เนื่องจากเงื่อนไขของการสมรส ตามมาตรา 1448 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บัญญัติว่าการสมรสจะทำได้ต่อเมื่อชายและหญิงมีอายุสิบเจ็ดปีบริบูรณ์แล้ว แต่ในกรณีที่มีเหตุอันสมควร ศาลอาจอนุญาตให้ทำการสมรสก่อนนั้น ได้ จากบทบัญญัติดังกล่าวจะเห็นได้ว่าชายและหญิงที่ได้ทำการสมรสตามเงื่อนไขข้างต้น ถือเป็นคู่สมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่ได้การรับรองสิทธิในการสมรสไว้ จากหลักกฎหมายแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ดังกล่าวที่ยอมรับการจดทะเบียนสมรสระหว่างชายและหญิงเท่านั้น จึงทำให้กลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศที่ได้อยู่กันกันฉันคู่ชีวิตไม่สามารถได้รับสิทธิเช่นเดียวกับชายและหญิงที่ทำการสมรสกันตามกฎหมายได้อันถือได้ว่าบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศไม่ได้รับการยอมรับและไม่ได้รับสิทธิตามกฎหมายในฐานะคู่สมรสเช่นเดียวกับการสมรสระหว่างเพศชายและหญิงที่ใช้บังคับในปัจจุบัน อันเป็นการไม่ปฏิบัติตามหลักความเสมอภาคต่อหน้ากฎหมาย ที่ถือเป็นการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งอัตลักษณ์ทางเพศและวิถีเพศ ทำให้เห็นว่าศักดิ์ศรีในการก่อตั้งครอบครัวของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศไม่ได้รับการเคารพให้มีความเท่าเทียมกับบุคคลอื่นในสังคมเช่นเดียวกัน

2. ปัญหาสิทธิการเบิกค่ารักษาพยาบาลของคู่ชีวิต

เมื่อพิจารณาถึงสิทธิประโยชน์และสวัสดิการของคู่ชีวิตอีกฝ่ายในฐานะคู่สมรสตามกฎหมายตามพระราชบัญญัติหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2545 มาตรา 9 ที่กำหนดขอบเขตของสิทธิรับบริการสาธารณสุข

ของบุคคลซึ่งเป็นข้าราชการหรือลูกจ้างของส่วนราชการพนักงานหรือลูกจ้างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พนักงานหรือลูกจ้างของรัฐวิสาหกิจ หรือผู้ซึ่งปฏิบัติงานให้แก่หน่วยงานอื่นของรัฐหรือบุคคลอื่นใดที่มีสิทธิ ได้รับการรักษาพยาบาลโดยใช้จ่ายจากเงินงบประมาณ ให้เป็นไปตามกฎหมาย กฎ ระเบียบ ประกาศ มติคณะรัฐมนตรี หรือคำสั่งใด ๆ ที่กำหนดขึ้นสำหรับส่วนราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รัฐวิสาหกิจ หรือหน่วยงานอื่นของรัฐ และให้ใช้สิทธิดังกล่าวตามพระราชบัญญัตินี้ และหากพิจารณาพระราชกฤษฎีกาเงินสวัสดิการเกี่ยวกับการรักษาพยาบาล พ.ศ. 2553 มาตรา 4 “การรักษาพยาบาล” หมายความว่า การให้บริการด้านการแพทย์และสาธารณสุข โดยตรงแก่ผู้มีสิทธิและบุคคลในครอบครัวของผู้มีสิทธิ เพื่อการรักษาโรค การตรวจวินิจฉัย การฟื้นฟูสมรรถภาพ ที่จำเป็นต่อสุขภาพและการดำรงชีวิต และให้หมายความรวมถึงการตรวจสุขภาพ การสร้างเสริมสุขภาพ และการป้องกันโรคเพื่อประโยชน์ด้านสาธารณสุข ทั้งนี้ ตามที่กระทรวงการคลังกำหนด แต่ไม่รวมถึงการเสริมความงาม และคำว่า “บุคคลในครอบครัว” หมายความว่า คู่สมรสที่ชอบด้วยกฎหมายของผู้มีสิทธิ และมาตรา 5 วรรคหนึ่ง ให้ผู้มีสิทธิได้รับเงินสวัสดิการเกี่ยวกับการรักษาพยาบาลสำหรับตนเองและบุคคลในครอบครัวของตนตามที่ได้ บัญญัติไว้ในพระราชกฤษฎีกานี้ จากพระราชกฤษฎีกาเงินสวัสดิการเกี่ยวกับการรักษาพยาบาล พ.ศ. 2553 ดังกล่าว สิทธิการเบิกค่ารักษาพยาบาลของบุคคลในครอบครัวของผู้มีสิทธิในกรณีคู่สมรส คือคู่สมรสที่ชอบ ด้วยกฎหมายของผู้มีสิทธิ ดังนั้นกฎหมายจึงให้สิทธิในการรักษาพยาบาลให้แก่คู่สมรสของบุคคลที่มีสิทธิเท่านั้น ในกรณีของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศที่ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างคู่ชีวิตจึงไม่ได้รับสิทธิในการเบิก ค่ารักษาพยาบาลดังกล่าว เนื่องจากบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศที่ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างคู่ชีวิตแต่ไม่ใช่ คู่สมรสที่ชอบด้วยกฎหมายแต่เนื่องจากปัญหาสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดีของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ มีความสำคัญในการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันและมีอยู่หลายประการ ประการ เนื่องจากการที่บุคคลที่มีความหลากหลาย ทางเพศได้ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน มีการร่วมทุกข์ร่วมสุข รวมถึงการดูแลซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่อง เกี่ยวกับสุขภาพซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการดำรงชีพ แต่หากศึกษาพระราชกฤษฎีกาเงินสวัสดิการเกี่ยวกับการ รักษาพยาบาล พ.ศ. 2553 ดังกล่าว ปรากฏว่าบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศได้ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันไม่สามารถ เบิกค่ารักษาพยาบาลได้ เนื่องจากหน่วยงานราชการมีสวัสดิการการรักษาพยาบาลให้แก่คู่สมรสของข้าราชการ หรือลูกจ้างของส่วนราชการ พนักงานหรือลูกจ้างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พนักงานหรือลูกจ้างของ รัฐวิสาหกิจ หรือผู้ซึ่งปฏิบัติงานให้แก่หน่วยงานอื่นของรัฐหรือบุคคลอื่นใดที่จะเบิกค่ารักษาพยาบาลให้คู่สมรส ของตัวเองได้ จะเห็นได้ว่าหากเป็นบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศที่ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างคู่ชีวิตที่ไม่ได้จด ทะเบียนตามที่กฎหมายให้การรับรองทำให้ไม่สามารถที่จะเบิกค่ารักษาพยาบาลให้คู่ชีวิตอีกฝ่ายหนึ่งได้เลย

3. ปัญหาสิทธิการลดหย่อนภาษีเงินได้ของคู่ชีวิต

หากพิจารณาตามประมวลรัษฎากร มาตรา 47 (1) ที่บัญญัติว่า “เงินได้พึงประเมินตามมาตรา 40 เมื่อได้ หักตามมาตรา 42 ทวิ ถึงมาตรา 46 แล้ว เพื่อเป็นการบรรเทาภาระภาษี ให้หักลดหย่อนได้สำหรับ

(ก) ผู้มีเงินได้ 60,000 บาท

(ข) สามีหรือภริยาของผู้มีเงินได้ 60,000 บาท...”

จากบทบัญญัติมาตรา 47 (1) ประกอบมาตรา 40 และมาตรา 42 ทวิ ดังกล่าว พบว่ากรณีเงินได้พึงประเมิน เมื่อได้หักค่าใช้จ่ายเพื่อเป็นการบรรเทาภาระภาษีแล้ว ให้หักลดหย่อนได้อีก ก่อนนำเงินได้ที่เหลือซึ่งเรียกว่าเงินได้สุทธิไปคำนวณภาษีตามบัญชีอัตราภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา กล่าวคือให้หักลดหย่อนภาษีได้สำหรับกรณีของสามีหรือภริยาของผู้มีเงินได้ จำนวน 60,000 บาทต่อปี และในกรณีผู้ที่คู่สมรสที่ไม่มีรายได้ ถือได้ว่าค่าลดหย่อนของคู่สมรสเป็นสิทธิประโยชน์สำหรับภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา ดังนั้น คนที่คู่สมรสที่ไม่มีรายได้สามารถหักลดหย่อนได้สำหรับกรณีของสามีหรือภริยาของผู้มีเงินได้แบบเหมา จำนวน 60,000 บาทต่อปี ตัวอย่างกรณี ถ้าภริยาผู้มีเงินได้แต่สามีไม่มีเงินได้ ภริยาจะหักค่าลดหย่อนในฐานะผู้มีเงินได้ จำนวน 60,000 บาทต่อปี และหักลดหย่อนภาษีสำหรับสามีได้อีก จำนวน 60,000 บาทต่อปี รวมเป็นจำนวน 120,000 บาทต่อปี โดยให้ยื่นแบบให้แจ้งสถานะคู่สมรสว่าเป็นผู้ไม่มีเงินได้พึงประเมิน หากพิจารณาตามประมวลรัษฎากร มาตรา 47 (1) ปรากฏว่าในกรณีที่ผู้มีรายได้และต้องเสียภาษีที่มีคู่สมรสที่ชอบด้วยกฎหมายแล้ว การสมรสที่ชอบด้วยกฎหมายดังกล่าว ถือเป็นเหตุให้ผู้มีเงินได้สามารถหักลดหย่อนภาษีสำหรับสามีหรือภริยาของตนได้ เนื่องจากผู้มีเงินได้มีการค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นที่ต้องดูแลบุคคลอีกคนหนึ่ง แต่หากพิจารณาในกรณีของชายและหญิงที่อยู่กินกันฉันสามีภรรยาแต่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสกันโดยชอบด้วยกฎหมาย จึงมิใช่สามีภริยาที่ชอบด้วยกฎหมายและถือว่าสถานภาพในการยื่นแบบแสดงรายการเสียภาษีเงินได้ของบุคคลดังกล่าวคือ “โสด” ทำให้ไม่สามารถหักลดหย่อนภาษีสำหรับสามีหรือภริยาของผู้มีเงินได้ในจำนวน 60,000 บาทได้ ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาถึงกรณีบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ที่ได้ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันเฉกเช่นคู่ชีวิตแต่มิใช่คู่สมรส โดยชอบด้วยกฎหมายแล้ว พบว่าบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศดังกล่าวก็ไม่ได้รับสิทธิประโยชน์ในการหักลดหย่อนภาษีสำหรับคู่ชีวิตของตนได้ เช่นเดียวกับกรณีของชายและหญิงที่อยู่กินกันฉันสามีภรรยาแต่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสกันโดยชอบด้วยกฎหมาย

4. ปัญหาการให้ความยินยอมในการรักษาพยาบาลและการศพบของคู่ชีวิต

สิทธิที่ได้จากการรับรองสถานภาพคู่ชีวิตตามกฎหมาย ก่อให้เกิดสิทธิแก่บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในฐานะที่เป็นคู่ชีวิตที่ถูกต้องตามกฎหมาย เช่นเดียวกับคู่สมรสที่ชอบด้วยกฎหมายตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ การที่บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศเป็นคู่ชีวิตที่ไม่มีการให้การรับรองตามกฎหมาย ทำให้บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศไม่ได้รับสิทธิได้รับค่าสินไหมทดแทนเพื่อละเมิดอันเกิดแก่คู่ชีวิตอีกฝ่าย เมื่อพิจารณาประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 443 เป็นกรณีที่หากมีผู้กระทำความผิดไม่ได้ถึงแก่ความตายในทันที ค่าสินไหมทดแทนในกรณีละเมิดดังกล่าวได้แก่ ค่ารักษาพยาบาล และกรณีที่จะต้องตัดสินใจเรื่องการรักษาพยาบาล หากคู่สมรสฝ่ายหนึ่งป่วยหนักจนไม่ได้สติ แพทย์ผู้รักษาย่อมต้องขอความเห็นจากญาติสนิทไม่ว่าจะเป็นการผ่าตัด การให้ยา หรือการหยุดการรักษา ซึ่งหากเป็นคู่ชีวิตที่ไม่ได้จดทะเบียนก็ไม่อาจมีสิทธิที่จะตัดสินใจแทนได้ เนื่องจากแพทย์ไม่อาจฟังความเห็นจากคู่ชีวิตที่ไม่มีหลักฐานทางทะเบียนอะไรได้นอกจากนี้ ยังมีเรื่องสิทธิในการรับรู้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการรักษา แพทย์ย่อมต้องปรึกษาร่วมกับญาติที่ใกล้ชิด

ในการร่วมตัดสินใจ แต่หากเป็นคู่ชีวิตที่ไม่ได้จดทะเบียน แพทย์อาจจะเห็นว่ามีความสัมพันธ์ในฐานะเพื่อน ซึ่งไม่อาจให้ข้อมูลการรักษาทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับผู้ป่วย หรือคู่ชีวิตที่ไม่ได้จดทะเบียนไม่สามารถที่จะขอทราบข้อมูลในรายละเอียดของอาการผู้ป่วยจากแพทย์ผู้ทำการรักษาหรือโรงพยาบาลได้

ในกรณีที่คู่สมรสได้ถึงแก่ความตาย คู่สมรสตามกฎหมายย่อมมีสิทธิในการจัดการศพ เช่น การรับศพออกจากโรงพยาบาล การรับเงินสงเคราะห์ค่าทำศพ การขอออกใบมรณบัตร เป็นต้น แต่คู่ชีวิตที่ไม่ได้จดทะเบียนมีฐานะเป็นแค่เพื่อน จึงไม่มีสิทธิในการจัดการศพ ความหมายของคำว่า “ค่าปลงศพ” คือการจัดการศพตามประเพณีของลัทธิหรือศาสนา และหากพิจารณาตามมาตรา 1649 พบว่าผู้มีสิทธิเรียกค่าปลงศพคือทายาทผู้มีอำนาจหน้าที่จัดการศพ ญาติที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายก็ไม่มีอำนาจหน้าที่ในการจัดการศพ แม้จะเป็นผู้จัดการศพก็เรียกค่าปลงศพไม่ได้ ดังนั้น คู่ชีวิตที่จะมีสิทธิเรียกค่าปลงศพได้ก็ต้องเป็นคู่ชีวิตที่ได้จดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมายแล้วเท่านั้น และยังมีกรณีสิทธิในการตัดสินใจเกี่ยวกับศพ คู่สมรสสามารถแสดงเจตนาแทนคู่สมรสที่ตาย ในเรื่องการบริจาคอวัยวะให้บุคคลอื่น หรือบริจาคศพให้โรงพยาบาลนำไปศึกษาได้ แต่คู่ชีวิตที่ไม่ได้จดทะเบียนไม่สามารถดำเนินการในเรื่องนี้ได้ แม้จะเป็นความตั้งใจอันดีที่คู่ชีวิตได้เคยตกลงร่วมกันไว้ก่อนตายก็ตาม

5. ปัญหาสิทธิในมรดกของคู่ชีวิต

สิทธิในการสมรสและการก่อตั้งครอบครัวเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลที่มีความหลากหลายประสงค์ที่จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย เนื่องจากการอยู่กินกันฉันสามีภรรยาย่อมเกิดจากความรักความผูกพันและความต้องการที่จะดูแลซึ่งกันและกันยามแก่เฒ่า โดยผลจากการสมรสอันมีกฎหมายรับรอง ทำให้คู่สมรสเกิดสิทธิและหน้าที่ต่าง ๆ ระหว่างกันหลายประการ และจะเห็นได้ว่าสิทธิและหน้าที่ประการหนึ่งของการเป็นคู่สมรสโดยชอบด้วยกฎหมายนั้น คือการก่อให้เกิดสิทธิการเป็นทายาทตามหลักกฎหมายครอบครัวและมรดก เมื่อพิจารณาตามมาตรา 1599 ประกอบมาตรา 1600 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 6 ว่าด้วยมรดก สิทธิและหน้าที่ในการรับมรดก กล่าวคือ เมื่อบุคคลใดตาย มรดกของบุคคลนั้น ตกทอดแก่ทายาท และกองมรดกของผู้ตายได้แก่ทรัพย์สินทุกชนิดของผู้ตายตลอดทั้งสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบต่าง ๆ เว้นแต่ตามกฎหมายหรือว่าโดยสภาพแล้ว เป็นการเฉพาะตัวของผู้ตายโดยแท้ ส่วนสิทธิในส่วนแบ่งของคู่สมรสที่ยังมีชีวิตอยู่ ในการรับมรดกของผู้ตายนั้น ให้เป็นไปตามมาตรา 1635 ซึ่งหากว่าคู่สมรสที่ยังมีชีวิตอยู่จะมีสิทธิในการได้รับมรดกทั้งหมด ถ้าไม่มีทายาทลำดับอื่น ๆ ดังนี้ จะเห็นได้ว่า คู่สมรสเป็นทายาทโดยธรรมลำดับแรก หากฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดได้เสียชีวิตลงอีกฝ่ายหนึ่งย่อมมีสิทธิที่จะได้รับมรดกก่อนทายาทลำดับอื่น ๆ แต่คู่ชีวิตที่ไม่ได้จดทะเบียนก็จะไม่มีสิทธิใด ๆ ในกองมรดกของคู่ชีวิตที่ถึงแก่ความตาย ทรัพย์สินที่เป็นทรัพย์สินมรดกที่ต้องตกเป็นของญาติผู้ตายทั้งหมด คู่ชีวิตจึงไม่ได้รับส่วนแบ่งในทรัพย์สินมรดกในฐานะทายาทโดยธรรมเลย ดังนั้น คู่ชีวิตที่ยังมีชีวิตอยู่ควรเป็นทายาทโดยธรรมเสมือนคู่สมรส และอยู่ภายใต้มาตรา 1635 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เปรียบเทียบกับการเป็นคู่ชีวิตตามกฎหมายของประเทศอังกฤษ เป็นไปตาม Civil Partnership Act 2004 โดย

ประเทศอังกฤษได้วางหลักการให้สิทธิและหน้าที่อันกฎหมายกำหนดให้แก่ชีวิตคู่ครองในเรื่องการรับมรดกของคู่ชีวิตไว้ด้วยเช่นเดียวกับการรับมรดกระหว่างคู่สมรสที่เป็นชายหญิง ที่เรียกว่า การจดทะเบียนเป็น “หุ้นส่วนชีวิต” (Civil Partnership) เมื่อนำมาพิจารณาเทียบกับกฎหมายไทย ถือเป็นการให้สิทธิเท่าเทียมกันแก่บุคคลที่มีเพศเดียวกันที่จะใช้ชีวิตร่วมกัน โดยไม่เลือกปฏิบัติอันเนื่องมาจากความแตกต่างทางเพศกำเนิด ตามหลักแห่งปณิญาสากล่าวด้วยสิทธิมนุษยชนที่ประเทศไทยเป็นภาคี อีกทั้งสอดคล้องกับหลักการตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย จึงทำให้เห็นว่าระบบของศาลไทยได้ยอมรับหลักการไม่เลือกปฏิบัติอันเนื่องมาจากความแตกต่างทางเพศ เพื่อเยียวยาและอุดช่องว่างกรณีที่บุคคลที่รักเพศเดียวกันหรือบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศไม่สามารถที่จะหาทางออกของปัญหาทางกฎหมายได้ โดยศาลได้ยึดหลักการของรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดเป็นสำคัญเพื่อรักษาสิทธิของประชาชนไว้

จากการศึกษาวิเคราะห์ถึงประเด็นปัญหาที่เกิดจากการความไม่เท่าเทียมในการใช้ชีวิตคู่ร่วมกันระหว่างชายและหญิงตามเพศกำเนิดและบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ อันเป็นปัญหาที่ยังไม่ได้รับการแก้ไข ซึ่งสิทธิหลายประการที่ยังไม่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายที่เหมือนกับคู่สมรสแล้ว ผู้ศึกษาจึงขอเสนอแนะให้แก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยการสมรสเพื่อให้ความเสมอภาคแก่คู่ชีวิตเทียบเท่ากับคู่สมรส และเสนอให้มี การแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้องในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. กรณีปัญหาของสถานภาพทางกฎหมายในการอยู่ร่วมกันของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ

จะเห็นว่า บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศไม่ได้รับการรับรองสิทธิในการสร้างครอบครัว ก่อให้เกิดผลกระทบโดยตรงต่อกลุ่มบุคคลดังกล่าว เนื่องจากการไม่ได้รับรองสถานะครอบครัวหรือสถานภาพการสมรสนั้น ทำให้ไม่สามารถได้รับสิทธิประโยชน์ต่าง ๆ ที่คู่สมรสได้รับตามที่กฎหมายได้ให้ไว้ ดังนั้น หากพิจารณาบนพื้นฐานของหลักความเสมอภาคและการไม่ถูกเลือกปฏิบัติ นั้น ถือได้ว่ากลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในประเทศไทยได้รับการปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมจากรัฐ เนื่องจากรัฐมิได้ให้การรับรองและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในการสร้างครอบครัวของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ทำให้ไม่สามารถได้รับสิทธิประโยชน์ต่าง ๆ ตามที่กฎหมายกำหนดให้แก่คู่รักระหว่างชายกับหญิง ซึ่งบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศอยู่ร่วมกันเป็นคู่ชีวิตย่อมมีการช่วยเหลือดูแลแบ่งปันทุกข์สุขซึ่งกันและกันแต่กลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศไม่ได้รับสิทธิประโยชน์ต่าง ๆ ทั้งทางด้านกฎหมายและมิติจากสังคม เช่นเดียวกับที่คู่สมรสได้รับตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ส่งผลให้กลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศที่ได้ใช้ชีวิตคู่ร่วมกันเป็นครอบครัวไม่สามารถเข้าถึงสิทธิต่าง ๆ อันพึงมีพึงได้ จึงก่อให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันระหว่างกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศกับคู่สมรสเพศชายและหญิง อันทำให้กลุ่มบุคคลเหล่านี้ไม่มีสถานะใด ๆ ตามกฎหมายและนำไปสู่การถูกเลือกปฏิบัติโดยไม่ได้รับความเป็นธรรมตามกฎหมาย ทำให้สร้างการยอมรับจากสังคมถึงความเท่าเทียมกันโดยไม่มีเงื่อนไขของเพศมาเป็นข้อจำกัดของความเป็นอยู่ในการสร้างครอบครัว ดังนั้น ผู้ศึกษาขอเสนอให้มีการแก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยการสมรสเพื่อให้ความเสมอภาคแก่คู่ชีวิตเทียบเท่ากับ

คู่สมรส เพื่อรองรับสิทธิในการสร้างครอบครัวของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ เพื่อเป็นการรองรับ สถานภาพทางกฎหมายในการอยู่ร่วมกันให้มีสถานภาพทางกฎหมายเหมือนกับคู่สมรสตามประมวล กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ โดยการแก้ไขเพิ่มเติม

1.1 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1448 วรรคสอง โดยให้คำนิยาม ดังนี้
“คู่ชีวิต” หมายความว่า บุคคลสองคนซึ่งเป็นเพศเดียวกันโดยกำเนิดและได้จดทะเบียนคู่ชีวิต

1.2 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1457 วรรคสอง โดยให้คำนิยาม ดังนี้
“การจดทะเบียน” หมายความว่า การจดทะเบียนคู่ชีวิตตามประมวลกฎหมายนี้จะมีเฉพาะเมื่อได้จด ทะเบียนต่อหน้านายทะเบียน และจะทำได้ต่อเมื่อบุคคลสองคนซึ่งเป็นเพศเดียวกันโดยกำเนิดยินยอมเป็นคู่ชีวิต และต้องแสดงการยินยอมนั้นให้ปรากฏโดยเปิดเผยต่อหน้านายทะเบียนและให้นายทะเบียนบันทึกความยินยอมนั้นไว้ด้วย

2. กรณีปัญหาสิทธิการเบิกค่ารักษาพยาบาลของคู่ชีวิต

จะเห็นได้ว่าหากเป็นบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศที่ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างคู่ชีวิตโดย ไม่มีกฎหมายรับรองให้จดทะเบียน ทำให้ไม่สามารถที่จะเบิกค่ารักษาพยาบาลให้คู่ชีวิตอีกฝ่ายหนึ่งได้เลย ดังนั้น หากมีกฎหมายรองรับสถานภาพทางกฎหมายในการอยู่ร่วมกันของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ให้มีสถานภาพทางกฎหมายเหมือนกับคู่สมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์แล้ว จึงควรให้สิทธิ การเบิกค่ารักษาพยาบาลของคู่ชีวิตด้วย โดยการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2545 มาตรา 9 (4) และพระราชกฤษฎีกาเงินสวัสดิการเกี่ยวกับการรักษาพยาบาล พ.ศ. 2553 มาตรา 4 “บุคคลในครอบครัว” ดังนี้

2.1 พระราชบัญญัติหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2545 มาตรา 9 (4) “บิดามารดา คู่สมรส บุตร หรือบุคคลอื่นใดที่ได้รับสวัสดิการการรักษาพยาบาล โดยอาศัยสิทธิของบุคคลตาม (1) (2) หรือ (3) และให้หมายความรวมถึงคู่ชีวิตของผู้มีสิทธิด้วย”

2.2 พระราชกฤษฎีกาเงินสวัสดิการเกี่ยวกับการรักษาพยาบาล พ.ศ. 2553 มาตรา 4 “บุคคลในครอบครัว” หมายความว่า คู่สมรสที่ชอบด้วยกฎหมายของผู้มีสิทธิ และให้หมายความรวมถึงคู่ชีวิตของผู้มีสิทธิด้วย

3. กรณีปัญหาสิทธิการลดหย่อนภาษีเงินได้ของคู่ชีวิต

จะเห็นได้ว่าบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ที่ได้ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันเฉกเช่นคู่ชีวิตแต่มิใช่คู่สมรส โดยชอบด้วยกฎหมายแล้ว ก็ไม่ได้รับสิทธิประโยชน์ในการหักลดหย่อนภาษีสำหรับคู่ชีวิตของตนได้ไม่ต่างกับกรณี ของชายและหญิงที่อยู่กินกันฉันสามีภรรยาแต่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสกัน โดยชอบด้วยกฎหมาย ดังนั้น หากมีกฎหมาย รองรับสถานภาพทางกฎหมายในการอยู่ร่วมกันของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศให้มีสถานภาพทางกฎหมาย เหมือนกับคู่สมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์แล้ว จึงควรให้สิทธิการลดหย่อนภาษีเงิน ได้ของคู่ชีวิต ของผู้มีเงินได้ โดยการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลรัษฎากร มาตรา 47 (1) ดังนี้

ประมวลรัษฎากร มาตรา 47 (1) “เงินได้พึงประเมินตามมาตรา 40 เมื่อได้หักตามมาตรา 42 ทวิ ถึง มาตรา 46 แล้ว เพื่อเป็นการบรรเทาภาระภาษี ให้หักลดหย่อนได้สำหรับ

(ก) ผู้มีเงินได้ 60,000 บาท

(ข) สามีหรือภริยาของผู้มีเงินได้ 60,000 บาทและให้หมายความรวมถึงคู่ชีวิตของผู้มีเงินได้ด้วย”

4. กรณีปัญหาการให้ความยินยอมในการรักษาพยาบาลและการจัดการศพของคู่ชีวิต

จะเห็นได้ว่าคู่ชีวิตที่จะมีสิทธิเรียกค่าปลงศพได้ก็ต้องเป็นคู่ชีวิตที่ได้จดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมายแล้วเท่านั้น และยังมีกรณีสิทธิในการตัดสินใจเกี่ยวกับศพ คู่สมรสสามารถแสดงเจตนาแทนคู่สมรสที่ตาย ในเรื่องการบริจาคอวัยวะให้บุคคลอื่น หรือบริจาคศพให้โรงพยาบาลนำไปศึกษาได้ แต่คู่ชีวิตที่ไม่ได้จดทะเบียนไม่สามารถดำเนินการในเรื่องนี้ได้ แม้จะเป็นความตั้งใจอันดีที่คู่ชีวิตได้เคยตกลงร่วมกันไว้ก่อนตายก็ตาม ดังนั้น เมื่อมีกฎหมายรองรับสถานภาพทางกฎหมายในการอยู่ร่วมกันของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ให้มีสถานภาพทางกฎหมายเสมือนกับคู่สมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์แล้ว จึงควรให้สิทธิการให้ความยินยอมในการรักษาพยาบาลและการจัดการศพของคู่ชีวิตด้วย โดยการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา มาตรา 1649 วรรคสอง ดังนี้

มาตรา 1649 วรรคสอง “ถ้าผู้ตายมิได้ตั้งผู้จัดการมรดกหรือบุคคลใดไว้ให้เป็นผู้จัดการทำศพ หรือทายาทมิได้มอบหมายตั้งให้บุคคลใดเป็นผู้จัดการทำศพ บุคคลผู้ได้รับทรัพย์มรดกโดยพินัยกรรมหรือโดยสิทธิโดยธรรมเป็นจำนวนมากที่สุด เป็นผู้มีอำนาจและตกอยู่ในหน้าที่ต้องจัดการทำศพ เว้นแต่ศาลจะเห็นเป็นการสมควรตั้งบุคคลอื่นให้จัดการเช่นนั้น ในเมื่อบุคคลผู้มีส่วนได้เสียคนใดคนหนึ่งร้องขอขึ้น ผู้มีส่วนได้เสียให้หมายความรวมถึงคู่ชีวิตของเจ้ามรดกด้วย”

5. ปัญหาสิทธิในมรดกของคู่ชีวิต

จะเห็นได้ว่ากรณีของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศที่ได้ชีวิตคู่ร่วมกัน แต่มิใช่คู่สมรสโดยชอบด้วยกฎหมาย และไม่ถือว่าเป็นทายาทโดยธรรมในฐานะคู่สมรสของเจ้ามรดก ตามมาตรา 1635 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ แต่หากเปรียบเทียบกับกรณีเป็นคู่ชีวิตตามกฎหมายของประเทศอังกฤษ เป็นไปตาม Civil Partnership Act 2004 โดยประเทศอังกฤษได้วางหลักการให้สิทธิและหน้าที่อันกฎหมายกำหนดให้แก่วิดคู่สมรสในเรื่องการรับมรดกของคู่ชีวิตไว้ด้วยเช่นเดียวกับการรับมรดกกระหว่างคู่สมรสที่เป็นชายหญิง ดังนั้น หากมีกฎหมายรองรับสถานภาพทางกฎหมายในการอยู่ร่วมกันของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศให้มีสถานภาพทางกฎหมายเสมือนกับคู่สมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์แล้ว จึงควรให้สิทธิในมรดกของคู่ชีวิตด้วย โดยการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1629 วรรคสอง ดังนี้

มาตรา 1629 วรรคสอง “คู่สมรสที่ยังมีชีวิตอยู่นั้นก็เป็นทายาทโดยธรรม ภายใต้บังคับของบทบัญญัติพิเศษแห่งมาตรา 1635 โดยให้หมายความรวมถึงคู่ชีวิตของเจ้ามรดกด้วย”

เอกสารอ้างอิง

- เฉยภาแต่สมบัติ และธณภูมิ สามัคคีคารมย์, เรื่องเล่าชีวิตสู้รุ่ง, พิมพ์ครั้งที่ 1, กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิเพื่อสิทธิและความ
เป็นธรรมทางเพศ มูลนิธิธีรนาถ กาญจนาก อักษร และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 14.
- สุวทนา อริพรค, “ความผิดปกติทางจิต,” ความบกพร่องทางเพศและกามวิปริต, กรุงเทพมหานคร , 2524, 381 - 387.
- อาจารย์ ดร.ชี รา ทองกระจาย, ความเท่าเทียมกันทางเพศ,(ม.ป.ป.)
- วิจิตร บุญยะโทตระ, “ผิดเพศ,” แพทยสภาสาร 2, กรุงเทพมหานคร , 2546, 537.
- สุพัตร พูลเกษ และสุต แสงวิเชียร, “จิตวิทยาการแปลงเพศ,” วารสารสมาคมจิตแพทย์แห่งประเทศไทย,
กรุงเทพมหานคร ,2516, 113.
- ฉัตรชัย เอมราช, “ความไม่เสมอภาคในการบันทึกทางทะเบียนเป็นคู่ชีวิตตามร่างพระราชบัญญัติการจดทะเบียน
คู่ชีวิต พ.ศ.,” วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหาร
ศาสตร์,2557.
- ณัฐวดี ชื่นโพธิ์กลาง, “ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการรับรองสถานภาพการสมรสของบุคคลที่มีเพศเดียวกัน,”
วิทยานิพนธ์ นิติศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรังสิต, 2557.
- นางสาวญาดา ศิริสม, “วิเคราะห์ร่างกฎหมายเกี่ยวกับการจดทะเบียนคู่ชีวิต : ศึกษากรณีการรับบุตรบุญธรรม,”
วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2559.
- ปิ่นบุญญา ลำมะนา, “ปัญหาเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในอาเซียน : ศึกษากรณีคณะกรรมการ
ระหว่างรัฐบาลอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชน.” วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัย
รามคำแหง, 2555.
- ปิยะนุช โปตะวณิช, “สัญญาับการสมรส,” วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์,2528.
- พัทณี หาญเทพินทร์, “สิทธิของชายหญิงที่อยู่ร่วมกันโดยมิได้สมรส,” วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะ
นิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,2548.
- สันทัด สะศิวนิช, “ความเป็นโมฆะของการสมรส,” วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,2523.